

odborný časopis

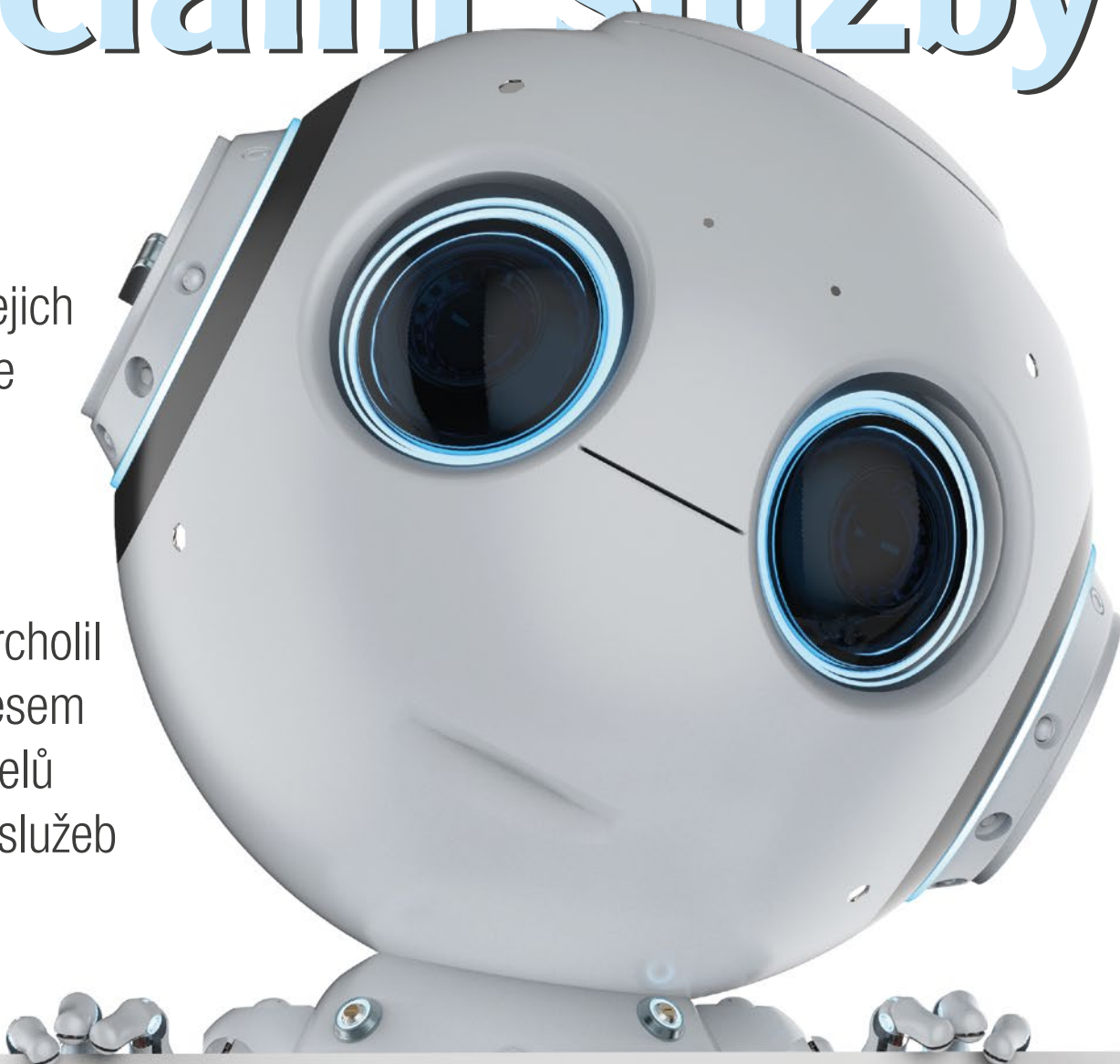
cena: 69 Kč / 3 €

SOCIÁLNÍ SLUŽBY

Prevence
duševních
poruch a jejich
rehabilitace

Týden
sociálních
služeb vyvrcholil
XIII. kongresem
poskytovatelů
sociálních služeb

Věda

Technologie v sociálních službách

Seznamte se s asistivními technologiemi

Násilí na seniorech a oznamovací povinnost zaměstnanců poskytovatelů sociálních služeb

➤ Jaké existují výjimky z povinnosti mlčenlivosti?

Zaměstnancům poskytovatelů sociálních služeb ukládá zákon o sociálních službách (§ 100 zákona č. 108/2006 Sb., o sociálních službách) povinnost mlčenlivosti o údajích, které se týkají jejich klientů a které se dozvěděli při poskytování sociálních služeb.

Výjimky z mlčenlivosti stanoví zákon o sociálních službách (souhlas klienta udělený ke konkrétním informacím a účelu¹ či povinnost sdělit určité informace orgánu sociálně-právní ochrany dětí²), zákon č. 273/2008 Sb., o Policii České republiky, (v souvislosti s pátráním po hledané nebo pohřešované osobě může policie po poskytovateli sociálních služeb žádat informace o místě a době poskytování služeb této osobě³), zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí (povinnost oznámit orgánu sociálně-právní ochrany dětí informace o tom, že se jedná o tzv. ohrožené dítě, příp. poskytnout informace k podezření o týrání, zneužívání nebo zanedbávání dítěte⁴) a trestní předpisy⁵. V souvislosti s násilím na seniorech nás bude zajímat zejména oznamovací povinnost stanovená každému trestním zákonem.

➤ Musím oznámit, že se stal nebo že se stane trestný čin?

Trestní zákoník v § 368 upravuje skutkovou podstatu trestného činu Neoznámení trestného činu. Toho se dopustíme, pokud neoznámíme, že se stal trestný čin, který najdeme mezi trestnými činy vyjmenovanými v tomto ustanovení. Povinnost oznámit takový trestný čin mají i zaměstnanci poskytovatele sociálních služeb, kterým zákon o sociálních službách ukládá mlčenlivost. Výjimku představují zaměstnanci poskytovatele sociálních služeb, kteří poskytují pomoc obětem trestných činů.

Ti nemají povinnost oznámit trestný čin obchodování s lidmi a trestný čin zbavení osobní svobody. Oznamovací povinnost se vztahuje k činu, který se již stal.

Na trestný čin, který teprve někdo hodlá spáchat v budoucnu, trestní zákoník myslí také. V § 367 upravuje skutkovou podstatu trestného činu Nepřekážení trestného činu. Toho se dopustíme opět pouze v situaci, pokud nepřekážíme trestný čin, který je mezi trestnými činy, které toto ustanovení vyjmenovává. Výčet trestných činů, které máme povinnost překázat, je širší než těch, u nichž máme povinnost oznámit, že se staly.

1. Jak povinnost oznámit nebo překázat trestný čin splním?

Obě povinnosti splníme tím, že spáchání trestného činu oznámíme na služebnu Policie ČR nebo na státním zastupitelství. Oznámení nemusí splňovat žádné formální náležitosti. Lze se inspirovat tím, co by mělo obsahovat trestní oznámení.⁶

Oznamovací povinnost (§ 368 trestního zákoníku) musíme splnit bezodkladně a povinnost překázat trestný čin logicky také, aby se trestnému činu dalo případně předejít.

Můžeme si být jistí, že jsme celou situaci správně vyhodnotili? Nemůžeme. Můžeme ale udělat vše pro to, abychom se rozhodli co nejdříve. Jelikož máme povinnost oznámit bezodkladně, že se trestný čin stal, nebudeme mít několik dnů

na rozmyšlení nebo na házení mincí, zda oznámíme, či ne. Určité pomůže, pokud na rozhodnutí nebudeme sami. Víc hlav, víc ví. Poskytovatelé sociálních služeb mohou svým pracovníkům pomoci tím, že nastaví postup, co v takových situacích dělat. Do rozhodnutí, zda jde, či nejde o povinné oznamovací trestný čin, mohou být zapojeni další pracovníci nebo odborníci. Mlčenlivost můžeme ošetřit tím, že případ budeme prezentovat v obecné rovině, bez identifikace oběti/pachatele apod.

Odborná literatura uvádí, že při posuzování toho, zda jsme ne/spáchali trestný čin neoznámení trestného činu, se zvažuje:

- zda jsme se hodnověrným způsobem dozvěděli, že někdo spáchal trestný čin;
- zda jsme mohli takový čin oznámit, aniž bychom se nebo osobu blízkou uvedli v nebezpečí smrti, ublížení na zdraví, jiné závažné újmy nebo trestního stíhání a
- zda jsme takový čin oznámili bez odkladu státnímu zástupci či policii.⁷

Je vůbec v silách laika vyhodnotit, že se jedná o konkrétní trestný čin? O tomto tématu pojednává např. Stríteský, který upozorňuje na dilemata, jimž čelí pracovníci pomáhajících profesí, když zvažují, zda oznámit trestný čin a případně se vystavit postihu za porušení mlčenlivosti, nebo neoznámit a vystavit se stíhání za neoznámení trestného činu.⁸

Úsudek, zda byl, či nebyl spáchán trestný čin, který máme povinnost oznámit, si můžeme udělat pouze z informací, jež máme k dispozici. Měli bychom vždy zvažovat hodnověrnost zdroje těchto informací, okolnosti, za kterých jsme je získali.

¹ Ustanovení § 100 odst. 1 zákona o sociálních službách.

² Ustanovení § 100a zákona o sociálních službách.

³ Ustanovení § 68 zákona o Policii ČR.

⁴ Ustanovení § 10 odst. 4 a § 53 odst. 1 zákona o sociálně-právní ochraně dětí.

⁵ Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, a zákon č. 141/1961 Sb., trestní řád.

⁶ Viz např. <https://www.policie.cz/clanek/postup-pri-podani-trestniho-oznameni.aspx>.

⁷ DRAŠTÍK, Antonín, Robert FREMR, Tomáš DURDÍK, Miroslav RŮŽIČKA, Alexander SOTOLÁŘ aj. Trestní zákoník: Komentář [Systém ASPI]. Wolters Kluwer [cit. 2022-10-17]. ASPI_ID KO40_2009CZ. Dostupné v Systému ASPI. ISSN: 2336-517X.

⁸ STRÍTESKÝ M. Zamyšlení nad oznamovací povinností psychologů jako pracovníků v pomáhajících profesích, E-Psychologie, elektronický časopis ČMPs, roč. 11, č. 4, 2017. Dostupné z <https://e-psycholog.eu/pdf/stritesky.pdf>.

⁹ Ustanovení § 106 odst. 1 zákona o sociálních službách. Ustanovení § 180 odst. 2 trestního zákoníku.

Úsudek, zda byl, či nebyl spáchán trestný čin, který máme povinnost oznámit, si můžeme udělat pouze z informací, jež máme k dispozici. Měli bychom vždy zvažovat hodnověrnost zdroje těchto informací, okolnosti, za kterých jsme je získali. Nemusíme vědět přesně, ve všech detailech, co se stalo. Postačí, že si z informací, které máme a které považujeme za hodnověrné, dokážeme představit alespoň v hrubých rysech situaci/jednání, které odpovídá skutkové podstatě daného trestného činu tak, jak ji popisuje trestní zákoník.

Pokud jsou naším jediným zdrojem informace od jiné osoby, tak bychom ji měli upozornit, že i ona má povinnost oznámit/překazít trestný čin.

2. Co když se nakonec trestný čin vůbec neprokáže?

Přestože k vyhodnocení toho, zda máme, či nemáme povinnost oznámit trestný čin, přistoupíme zodpovědně, mohou orgány činné v trestním řízení (policie, státní zástupce či soud) věc posoudit jinak. V takové situaci se můžeme obávat, že budeme odpovědní za přestupek či trestný čin související s porušením mlčenlivosti.⁹ Pro spáchání přestupku či trestného činu je třeba zavinění. Jinými slovy, policie by musela prokázat, že jsme jednali úmyslně. To znamená,

Přestože k vyhodnocení toho, zda máme, či nemáme povinnost oznámit trestný čin, přistoupíme zodpovědně, mohou orgány činné v trestním řízení (policie, státní zástupce či soud) věc posoudit jinak.

že jsme věděli, že porušíme mlčenlivost (řekneme něco, co říct nesmíme), a chtěli jsme to udělat, příp. jsme byli srozuměni s tím, že se to může stát. Pokud budeme postupovat se vši odpovědností, jak je výše popsáno, nemůžeme se rozhodně dopustit úmyslného jednání. Zbývá tedy případné zavinění z nedbalosti. To znamená, že jsme věděli, že můžeme mlčenlivost porušit, ale bez přiměřených důvodů jsme společně na to, že k tomu nedojde, anebo jsme nevěděli, že můžeme mlčenlivost porušit, ač jsme to vzhledem k okolnostem a svým poměrům vědět měli a mohli. Je patrné, že ani jedna varianta nedopadne na situaci, kdy pečlivě a zodpovědně vyhodnotíme, zda určitý čin ohlásit, nebo ne. Jsme si dobře vědomi, že běžně bychom předáním takových informací mlčenlivost porušili,

ale snažíme se udělat maximum pro to, abychom vyhodnotili, zda se nejedná o situaci, kdy naopak takové informace předat musíme. Nelze vyloučit, že se v konkrétním případě bude na případné zavinění dívat policie nebo krajský úřad jinak. Jak ale napovídají údaje ze statistik policie, pro tento trestný čin bylo zahájeno trestní řízení v jednotkách případů ročně (např. v roce 2021 šlo o 20 případů).¹⁰

» Násilí na seniorech

Starší lidé se mohou stát obětí násilí jako kdokoli z nás. Nenajdeme tedy trestné činy, které by chránily přímo seniory (např. jako je to u trestných činů chránících děti). V kontextu sociálních služeb, seniorů a oznamovací povinnosti se můžeme

»»» 38

¹⁰ Viz <https://www.policie.cz/clanek/statisticke-prehledy-kriminality-za-rok-2022.aspx>.

¹¹ DRAŠTÍK, Antonín, Robert FREMR, Tomáš DURDÍK, Miroslav RŮŽIČKA, Alexander SOTOLÁŘ aj. Trestní

zákoník: Komentář [Systém ASPI]. Wolters Kluwer [cit. 2022-10-17]. ASPI_ID KO40_2009CZ. Dostupné v Systému ASPI. ISSN: 2336-517X.

««« 37

v trestním zákoníku setkat s trestným činem týrání svěřené osoby (§ 198), zbavení osobní svobody (§ 170) nebo těžkého ublížení na zdraví (§ 145).

1. Týrání svěřené osoby

Tohoto trestného činu se dopustí ten, kdo týrá osobu, která je v jeho péči nebo výchově. Za jeho spáchání mu soud může uložit trest odnětí svobody na jeden rok až pět let. Přísněji bude potrestán ten, kdo se týrání dopustí zvláště surovým a trýznivým způsobem, způsobí-li těžkou újmu na zdraví, smrt, bude-li týrán více než dvě osoby nebo se týrání bude dopouštět delší dobu. Důležité je, že pro to, aby byl člověk stíhán za závažnější formy týrání, stačí, pokud k následku (např. způsobení těžké újmy na zdraví či smrti) dojde z nedbalosti.

Pojem svěřená osoba neznamena, že ji do něčí péče musí svěřit soud. Je to např. i klient zařízení sociálních služeb nebo člověk, o kterého doma pečují jeho příbuzní či pečovatelka.

Týráním se rozumí zlé nakládání s jinou osobou, které se vyznačuje především vyšším stupněm hrubosti a bezcitnosti, jakož i určitou mírou trvalosti, a současně dosahuje takové intenzity, aby bylo schopno vyvolat stav, kdy osoba, která je takovému jednání vystavena, jej pocítuje jako těžké příkoří. Není nutné, aby šlo vždy o fyzické týrání. Týrání může spočívat i v působení psychických útrap, sexuálního násilí, ekonomického násilí, vyvolání stavu sociální izolace či v kombinaci těchto forem.¹¹

Pokud tedy zaměstnanec poskytovatele sociálních služeb bude mít sám informace o tom, že některý klient či klientka jsou týráni někým, kdo jim má zajišťovat péči (rodina, pečovatelka, pracovník zařízení), má povinnost takovou skutečnost oznámit. Pokud jde navíc o opakované týrání (je tady zřejmé, že k týrání dojde i v budoucnu), má povinnost tento trestný čin i překazít.

2. Zbavení osobní svobody

Podle § 170 trestního zákoníku bude ten, kdo jiného bez oprávnění uvězní nebo jiným způsobem zbaví osobní svobody, potrestán odnětím svobody na dvě léta až osm let. Tento trestný čin si můžeme představit jako situaci, kdy rodina svého příbuzného drží v uzamčeném bytě. Můžeme vzít v potaz i to, že rodina za něj rozhoduje ve všech záležitostech, které se ho

Dle WHO je odhadováno, že téměř 16 % osob ve věku 60 a více let je vystaveno projevům násilného chování.

týkají, včetně např. toho, jak bude trávit den, co bude jíst, zda a s kým se bude stýkat atd. Uvězněním rozumíme dlouhotrvající omezení osobní svobody, kdy je omezena svoboda pohybu i svoboda rozhodování uvězněné osoby o všech podstatných záležitostech jejího života.¹² Pro posouzení, zda se bude jednat o trestný čin zbavení osobní svobody, a nikoliv „pouze“ o trestný čin omezení osobní svobody (ten nemáme povinnost oznamovat), je důležité, o jak intenzivní zásah se jednalo (byl člověk např. připoutaný k lůžku, zamčený v pokoji, nebo se mohl volně pohybovat po bytě, po domě) a jak dlouho tento zásah trval. Podle soudů lze za zbavení osobní svobody považovat např. situaci, kdy je člověk nucen pobývat jeden týden v jediné místnosti a pak je dva týdny uzavřený v domě a je strážný nebo je za určitých podmínek člověku umožněn i pobyt mimo objekt, kde je protiprávně drž, ovšem za stálého dohledu jiné osoby (TR NS 31/2007-T 953).¹³

Přísněji bude potrestán pachatel, pokud tímto trestným činem způsobí fyzické nebo psychické útrapy, způsobí-li těžkou újmu na zdraví, smrt nebo se tak pro sebe snaží získat prospěch.

3. Těžké ublížení na zdraví

Těžké ublížení na zdraví je další z trestných činů, které máme povinnost oznámit. Ustanovení § 145 trestního zákoníku říká, že kdo jinému úmyslně způsobí těžkou újmu na zdraví, bude potrestán odnětím svobody na tři až deset let. Přísněji bude pachatel potrestán, pokud takto ublíží těhotné ženě, dítěti mladšímu 15 let, někomu proto, že je např. Rom nebo muslim (předšudečné násilí) nebo čin spáchá ze zavrženého pohnutí.

Pokud se chceme a potřebujeme dozvědět, co je to těžká újma na zdraví, je třeba nahlédnout do § 122 trestního zákoníku. Podle něj se těžkou újmu na zdraví rozumí jen vážná porucha zdraví nebo jiné vážné onemocnění. Může jít např. o zmrzačení, ochromení údu, ztráta nebo podstatné oslabení funkce smyslového ústrojí, poškození důležitého orgánu, zohydění, mučivé

útrapy nebo delší dobu trvající porucha zdraví.

Těžké ublížení na zdraví tedy budeme pravděpodobně schopni identifikovat, neboť půjde o vážná zranění se závažnými následky.

» Co když vím, že se stal trestný čin, ale nemám povinnost ho oznámit?

U starších lidí se může jednat o situaci, kdy pracovníce pečovatelské služby mají hodnověrné informace o tom, že jejich klienta týrá příbuzný či osoba, která s ním obývá společný prostor. Jde o trestný čin týrání osoby žijící ve společném obydlí (§ 199 trestního zákoníku). Tento trestný čin ale chybí mezi činy, které máme povinnost ohlásit. Nezbyvá tedy, než klientovi nabízet podporu a informovat ho, kam by se mohl obrátit.

Násilí v péči o seniory je problém, kterým se zabývá mnoho evropských zemí. Dle Světové zdravotnické organizace (WHO) je odhadováno, že téměř 16 % osob ve věku 60 a více let je vystaveno projevům násilného chování. Nárůst tohoto problému se předpokládá v souvislosti s rychlým stárnutím populace. Ze studií vyplývá, že pracovníci v sociálních službách nemají dostatečné schopnosti, znalosti a zkušenosti, aby byli schopni násilí v péči o seniory včas detekovat, a to až už je násilné chování směřováno přímo na seniory, nebo na ně samotné. APSS ČR si je tohoto problému vědoma, proto požádala o grant na projekt Proti násilí v péči o seniory (reg. č. 2020-1-CZ01-KA202-078332). V tuto chvíli je finalizována příprava nového vzdělávacího programu pro pracovníky v sociálních službách. Cílem vzdělávacího programu je nabídnout ucelené informace o této problematice. Účastníci vzdělávacího programu například: porozumí problematice násilí v péči o seniory; budou schopni rozpoznat a posoudit rizikové faktory násilí; porozumí dopadům stárnutí a lépe pochopí potřeby a očekávání seniorů; naučí se, jak reagovat na násilné situace a jak jim předcházet apod. Vzdělávací program je koncipován do tří modulů, které jsou založeny na kombinaci teorie a praktických cvičení, jako je studium skutečných případů, hraní rolí, analýza odborných postupů apod. (red)

Co-funded by the Erasmus+ Programme of the European Union

Týrání může spočívat i v působení psychických útrap, sexuálního násilí, ekonomického násilí, vyvolání stavu sociální izolace či v kombinaci těchto forem.

¹² ŠÁMAL, P. a kol. Trestní zákoník, 2. vydání, Praha: C. H. Beck, 2012, 3614 s.; str.1705–1711.

¹³ Usnesení Nejvyššího soudu ČR – senátu ze dne 29. 6. 2010, sp. zn. 7 Tdo 638/2010 [ASPIID: JUD183165CZ].